

УДК 343.98

DOI 10.59553/2518-7546-2024-22-4

Олександр СЕМЕНЮК

Доктор юридичних наук,
Міжвідомчий науково-дослідний
центр з проблем боротьби
з організованою злочинністю
при РНБО України (Київ)
ORCID: 00000-0002-5096-1374

**ЩОДО НЕОБХІДНОСТІ ЗАПРОВАДЖЕННЯ
СИСТЕМИ ЗБОРУ ТА ВИКОРИСТАННЯ
БІОМЕТРИЧНИХ ДАНИХ ОСІБ,
ЯКІ СТАНОВЛЯТЬ ЗАГРОЗУ НАЦІОНАЛЬНІЙ
БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ**

***Анотація.** Досліджуються нові шляхи до розшуку та розпізнавання осіб, які становлять загрозу національній безпеці України, за допомогою впровадження системи збору та використання біометричних даних таких осіб. Констатується, що на даний час уповноважені державні органи повідомляють Держприкордонслужбі тільки такі відомості про особу, яка становить певний оперативний інтерес, що дозволяють її ідентифікувати лише за паспортом або іншим документом, який посвідчує її особу. Проте такий контроль, унеможливорює ідентифікацію особи у разі надання нею підроблених документів або документів, які містять недостовірні відомості про*

неї. Це вимагає запровадження на державному рівні системи збору та використання біометричних даних осіб, які становлять загрозу національній безпеці України.

Звертається увага, що останнім часом правоохоронні органи зарубіжних країн активно застосовують інформаційно-пошукові системи біометричної ідентифікації особи. Біометрична ідентифікація – це засіб підтвердження особи; належності паспорта його власникові шляхом розпізнавання і зіставлення біометричних даних (кольору очей, малюнка сітківки ока, відбитків пальців, геометрії руки, рис обличчя тощо), що зафіксовані носіями цих даних, із особистими даними власника. Наводиться перелік фізіологічних та поведінкових характеристик людини, на основі яких вибудовуються системи її біометричної аутентифікації.

Зроблено висновок, що для забезпечення процедури ідентифікації осіб у пунктах пропуску через державний кордон України необхідно на законодавчому рівні запровадити механізми збору та накопичення інформації щодо біологічних ознак осіб, які представляють загрозу національній безпеці України. Зокрема, потребує визначення перелік біологічних ознак, які збиратимуться, встановлення відповідальних за їх збір суб'єктів безпекового сектору, запровадження процедури накопичення цих відомостей, визначення відповідального суб'єкта за формування та утримання цього банку даних, а також забезпечення цією інформацією зацікавлених державних установ та відомств.

Ключові слова: організована злочинність, національна безпека України, біометричні дані, бази біометричних даних, криміналістичний облік.

Постановка проблеми. Сучасна організована злочинність становить небезпеку не лише для національ-

них інтересів окремих держав, але є прямою загрозою міжнародній безпеці, набуваючи транснаціонального характеру. Особливу небезпеку організована злочинність становить для країн із нестабільною соціально-політичною та економічною обстановкою, що знаходяться у стані економічної і політичної трансформації [1]. В умовах збройної агресії проти України організована злочинність становить пряму загрозу для національної безпеки [2].

Враховуючи загрози для національної безпеки України, пов'язані з перебуванням на території нашої держави злочинних авторитетів, Президент Володимир Зеленський підписав указ №203/2021 від 21 травня 2021 року про введення в дію рішення Ради національної безпеки і оборони від 14 травня 2021 року, котре оновлює список фізичних і юридичних осіб, проти яких запроваджуються санкції, зокрема його розширено «ворами в законі» й іноземцями, які є «кримінальними авторитетами». У списку фізичних осіб, щодо яких запроваджено санкції, 674 особи.

Під час брифінгу за підсумками засідання РНБО України 10 листопада 2021 року бувший Міністр внутрішніх справ України Денис Монастирський повідомив, що «розпочавши процедуру щодо перегляду списків і підстав включення осіб до списку осіб, яким заборонено в'їзд на територію України, було виявлено понад 100 неточностей (у паспортних даних, інформації щодо громадянства, місць проживання тощо). Вони призвели до невчасного блокування рахунків вказаних осіб (якщо взяти у процентному співвідношенні фактично у кожного було знайдено неточності у паспортних даних). Всього в Україні виявлено «ворів в законі»: 56 – з Російської Федерації, 24 – з Республіки Азербайджан, 9 – з Республіки Вірменія» [3].

Враховуючи наведені цим високопосадовцем статистичні дані щодо затриманих суб'єктів підвищеного злочинного впливу та чисельні неточності щодо їх установчих даних можна констатувати, що головною проблемою для Державної прикордонної служби при виявленні таких осіб під час спроби перетину державного кордону України, є ідентифікація представників злочинного світу, які переміщуються із підробленими документами.

Мета статті – дослідити сучасні наукові підходи до пошуку та виявлення осіб, які становлять оперативний інтерес, за біометричними даними.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Біометричні технології та їх використання у кримінальному провадженні є об'єктом дослідження наукових праць таких науковців, як В.В. Білоус, Т.Я. Гнідець, Ю.І. Дмитрик, Н.М. Дяченко, В.В. Журавель, В.П. Захаров, А.О. Ігнатович, Р.С. Козьяков, Т.М. Лемеха, А.М. Лисенко, О.С. Мельник, А.О. Мороз, І.В. Олешко, Ю.В. Осадча, О.В. Рибальський, В.І. Рудешко, В.І. Соловійов, Л. І. Сопільник, І.О. Супрун, В.В. Топчій, А.О. Фесенко, Л.М. Хмельничий, Р.Ю. Царьов, В.А. Швець та інші.

Проте проблеми запровадження системибору та використання баз біометричних даних для розшуку осіб, які становлять загрозу національній безпеці України до цього часу не досліджувалися. Відповідно, рівень розробленості вказаної наукової проблеми є недостатнім.

Виклад основного матеріалу. Слід зазначити, що на даний час діє Порядок надання Державній прикордонній службі та виконання нею доручень уповноважених державних органів щодо осіб, які перетинають державний кордон, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 17 квітня 2013 р. N 280 [4].

Доручення Держприкордонслужбі надаються уповноваженими державними органами відповідно до їх компетенції та за наявності підстав, визначених законом.

Уповноважені державні органи можуть надавати доручення щодо:

- заборони в'їзду в Україну іноземців та осіб без громадянства протягом строку, встановленого уповноваженим державним органом;

- заборони виїзду з України осіб, яких за рішенням слідчого судді, суду тимчасово обмежено у праві виїзду з України, у тому числі тих, до яких застосовано запобіжний захід, передбачений Кримінальним процесуальним кодексом України, за умовами якого передбачено таке обмеження;

- розшуку в пунктах пропуску через державний кордон осіб, оголошених у розшук відповідно до Кримінального процесуального кодексу України;

- інформування про факт перетинання державного кордону особами, стосовно яких уповноваженими державними органами проводяться оперативно-розшукові, контррозвідувальні, розвідувальні заходи або слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії в кримінальному провадженні, заходи з протидії порушенням митних правил, а також прийнято рішення про добровільне чи примусове повернення в країну походження або третю країну;

- огляду (із залученням у разі потреби службових осіб митних органів, що використовують власні технічні та спеціальні засоби) транспортних засобів, на яких прямують особи, та вантажів, що ними переміщуються через державний кордон, з метою недопущення його незаконного перетинання особами, а також незаконного

переміщення предметів і речовин, заборонених до вивезення і ввезення в Україну або щодо яких встановлено спеціальний порядок переміщення через державний кордон; виявлення викрадених транспортних засобів;

– додаткового вивчення питання щодо наявності законних підстав для перетинання державного кордону особами.

У дорученні його ініціатором зазначаються такі відомості про особу: громадянство (підданство); прізвище, ім'я (імена) та по батькові (за наявності) особи в називному відмінку (для громадян України – українською мовою, для іноземців та осіб без громадянства – латиницею); дата народження (день, місяць, рік); стать; місце проживання; серія та номер паспортного документа, коли і ким виданий [4].

Як вбачається із цього нормативного акту, уповноважені державні органи повідомляють Держприкордонслужбі тільки такі відомості про особу, яка становить певний оперативний інтерес, що дозволяють її ідентифікувати лише за паспортом або іншим документом, який посвідчує її особу. Проте такий контроль, як зазначалося вище, унеможлиблює ідентифікацію особи у разі надання нею підроблених документів або документів, які містять недостовірні відомості про неї. При цьому проблема ідентифікації осіб стосується не лише представників злочинного впливу, а повною мірою торкається й інших осіб, які становлять загрозу національній безпеці України.

Останнім часом правоохоронні органи зарубіжних країн активно застосовують інформаційно-пошукові системи біометричної ідентифікації особи. Біометрична ідентифікація – це засіб підтвердження особи; належності паспорта його власникові шляхом розпізнавання і

зіставлення біометричних даних (кольору очей, малюнка сітківки ока, відбитків пальців, геометрії руки, рис обличчя тощо), що зафіксовані носіями цих даних, із особистими даними власника.

Біометрію особи як основну технологію ідентифікації було запроваджено Новоорлеанською угодою після подій 11 вересня 2001 року у США. Практично «ID cards» з ідентифікаційним чипом дають змогу вмістити такий обсяг інформації, який уможливорює ідентифікування особи. Але, особливістю є те, що це можливо лише при перевірці таких документів на обладнаних пунктах перетину кордону. Біометричні технології, такі як розпізнавання людини за відбитками пальців, долоней і губ, райдужною оболонкою ока, за формою голови, голосовими даними, здатні значно спростити пошук злочинців, але при сьогоденних досягненнях науки і техніки, вони потребують постійного удосконалення й достатньої матеріально-технічної бази для підтримання їх у належному й ефективному стані.

Біометрія – це сукупність автоматизованих методів і засобів аутентифікації людини, заснованих на її фізіологічній або поведінковій характеристиці. Прикладами фізіологічних характеристик є відбитки пальців, форма руки, характеристика обличчя, райдужна оболонка ока тощо. До поведінкових характеристик відносяться особливості або характерні риси, або придбані, або що з'явилися згодом, тобто динаміка підпису, ідентифікація голосу, динаміка натискання на клавіші тощо.

Біометрія – унікальна, вимірювана характеристика людини для автоматичної ідентифікації або верифікації. Термін «автоматично» означає, що біометричні системи повинні ідентифікувати або верифікувати людину швидко і автоматично, в режимі реального часу.

Ідентифікація за допомогою біометричних систем передбачає порівняння первинного біометричного зразка з поновленими біометричними даними.

У біометрії існує відмінність між термінами ідентифікація та верифікація. Якщо говорити про ідентифікацію, то система намагається знайти, кому належить даний зразок, порівнюючи зразок з базою даних для того, щоб знайти збіг (також цей процес називають порівняння “одного до багатьох”).

Верифікація – це порівняння, при якому біометрична система намагається верифікувати особистість людини. У цьому випадку, новий біометричний зразок порівнюється з раніше збереженим зразком. Порівнюючи ці два зразка, система підтверджує, що ця людина дійсно та, за кого вона себе видає. У процесі ідентифікації система порівнює один зразок з багатьма, тоді як процес аутентифікації або верифікації порівнює “один з одним”. Ідентифікаційна система запитує: «Ви хто?». Верифікаційна система запитує «Ви дійсно той, за кого себе видаєте?».

Всі системи біометричної аутентифікації виконують дві основні функції:

- реєстрацію – за декількома вимірюваннями зі зчитувального біометричного пристрою формується цифрове представлення (шаблон або модель) біометричної характеристики (в залежності від методу: відбиток пальця, рисунок райдужної оболонки ока тощо), відповідної реєстрованої людини;

- розпізнавання – один або декілька вимірів біометричної характеристики зчитуючого пристрою перетвориться на придатну для використання цифрову форму і потім порівнюється з: а) єдиним шаблоном, що відповідає людині, яка перевіряється. Шаблон обираєть-

ся за попереднім запровадженням номером або кодом. Результати порівняння повертаються додатком — така процедура називається верифікацією або порівнянням «один до одного». Результатом порівняння зазвичай є числоймовірність того, що порівнювані шаблони належать одній особі. Потім, з використанням будь-якого математичного критерію, приймається рішення про ідентичність шаблонів;

b) з усіма зареєстрованими шаблонами (без попереднього вибору шаблону і введення номера або коду). Як результат, повертається список декількох найбільш схожих шаблонів (з найбільшими можливостями, отриманими при порівнянні). Потім, як і в попередньому випадку, з використанням будь-якого математичного критерію приймається рішення про ідентичність шаблонів. Така процедура називається ідентифікацією або порівнянням “один до багатьох”.

Всі біометричні системи працюють практично за однаковою схемою. По-перше, система запам'ятовує зразок біометричної характеристики (це і називається процесом запису). Під час запису деякі біометричні системи можуть попросити зробити декілька зразків для того, щоб скласти найбільш точне зображення біометричної характеристики. Потім отримана інформація обробляється і перетворюється в математичний код.

Крім того, система може попросити зробити ще деякі дії для того, щоб «приписати» біометричний зразок до певної людини. Наприклад, персональний ідентифікаційний номер (PIN) прикріплюється до певного зразка, або смарткарта, яка містить зразок, вставляється в пристрій, що зчитує. У такому випадку знову робиться зразок біометричної характеристики і порівнюється з представленим зразком.

Ідентифікація за будь-якою біометричною системою проходить чотири стадії:

1. Запис – фізіологічний або поведінковий зразок запам'ятовується системою;
2. Виділення – унікальна інформація виноситься зі зразка і складається біометричний шаблон/еталон;
3. Порівняння – збережений зразок порівнюється з еталонним;
4. Збіг / розбіжність – система вирішує, чи збігаються біометричні зразки, і виносить рішення.

Нині широко використовується велика кількість методів біометричної аутентифікації. Розрізняють дві групи методів біометричної аутентифікації: статичні та динамічні.

Статичні методи засновані на фізіологічних характеристиках людини, присутніх від народження і до смерті, що знаходяться при ній протягом всього її життя, і які не можуть бути втрачені, вкрадені й скопійовані. До них відносяться: відбитки пальців; форма/геометрія долоні; розташування вен на тильній стороні долоні; райдужна оболонка ока; сітківка ока; форма/геометрія обличчя (2D / 3D) / термограма обличчя; шкірне відображення/термограма тіла; ДНК суб'єкта; форма вух; запах.

Динамічні методи ґрунтуються на поведінкових характеристиках людини, тобто засновані на характерних підсвідомих рухах в процесі відтворення або повторення будь-якої звичайної дії. До них можна віднести: голос; рукописний почерк; клавіатурний почерк; хода; рух губ.

Здійснення у пунктах пропуску через державний кордон України ідентифікації особи за наведеними нами біометричними даними важко забезпечити за до-

помогою однієї біометричної характеристики, що потребує застосування декількох біометричних прикладних програм. Крім того, такі прикладні програми необхідні для людей, котрі з тої чи іншої причини не можуть надати якісні біометричні зразки деяких біометричних модальностей.

Використання великої кількості біометричних характеристик, отриманих у результаті застосування декількох незалежних датчиків, алгоритмів або модальностей, як правило, забезпечує покращення технічних характеристик та зниження рівня ризику. Використання даних систем також забезпечує можливість прийняття рішення про допуск/недопуск суб'єкта при наявності будь-якого числа характеристик.

Перспективним для оперативно-розшукової ідентифікації вважається використання відеоінформації з камер спостереження, встановлених на вулицях та інших місцях скупчення людей. А також, відеокамер банкоматів, автомобільних відеореєстраторів тощо. Цифровий «відеопотік» (окремих фрагмент у вигляді медіафайлу або відеосигнал, який надходить у режимі on-line дає матеріал для біометричної ідентифікації за зображенням обличчя. Така система знаходиться на першому місці серед технологій розпізнавання осіб. Крім цього, розпізнавання обличчя використовується під час видачі документів, що засвідчують особу, а також часто застосовується у поєднанні з іншими біометричними технологіями, як-от розпізнаванням за відбитками пальців. Розпізнавання особи також здійснюється в аеропортах за проходження митного контролю шляхом порівняння портрета у біометричному паспорті з обличчям особи власника.

Отже, для забезпечення процедури ідентифікації осіб у пунктах пропуску через державний кордон України необхідно на законодавчому рівні запровадити механізми збору та накопичення інформації щодо біологічних ознак осіб, які представляють загрозу національній безпеці України. Зокрема, **потребує визначення перелік біологічних ознак, які збиратимуться, встановлення відповідальних за їх збір суб'єктів безпекового сектору, запровадження процедури накопичення цих відомостей, визначення відповідального суб'єкта за формування та утримання цього банку даних, а також забезпечення цієї інформацію зацікавлених державних установ та відомств.**

Як варіант, вбачається за доцільне уповноважити на забезпечення функціонування такого банку даних Національного координатора у сфері боротьби з організованою злочинною діяльністю, створення якого передбачено Стратегією боротьби з організованою злочинністю, схваленої розпорядження Кабінету Міністрів України від 16.09.2020 № 1126-р. Планується, що цей орган (Національний координатор) буде здійснювати організаційне забезпечення реалізації державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю, відповідати за ефективне функціонування механізмів координації, взаємодії, моніторингу та звітності в зазначеній сфері через запровадження та подальше організаційне забезпечення реалізації механізму стратегічних комунікацій у сфері боротьби з організованою злочинністю.

Висновки.

1. Базовим підходом щодо підвищення рівня ефективності системи моніторингу та виявлення при перетині державного кордону осіб, які становлять загрозу

національній безпеці України, повинно бути забезпечення формування та функціонування відповідних інформаційних баз даних із біометричними даними та психологічними портретами на таких осіб.

2. Необхідно законодавчо закріпити повноваження зацікавлених державних органів щодо збору та зберігання біометричних даних осіб, які становлять загрозу національній безпеці України та механізм наповнення такою інформацією відповідної інформаційної бази (системи).

3. Потребує визначення та організаційного забезпечення діяльність державного органу, відповідального за функціонування інформаційної бази даних, яка міститиме інформацію щодо біометричних даних і психологічних портретів осіб, які становлять загрозу національній безпеці України.

4. Доцільним є запровадження в правоохоронній діяльності систем біометричної ідентифікації осіб, які представляють оперативний інтерес.

Список посилань

1. Погорецький М.А. Організована злочинність в Україні: тенденції розвитку та заходи протидії. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2007. Вип. 16. С. 99–110. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/boz_2007_16_9 (дата звернення – 14.12.2022).

2. Стратегія боротьби з організованою злочинністю: розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2020 р. № 1126-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1126-2020-%D1%80#Text>. (дата звернення – 14.12.2022).

3. Монастирський Д. Санкції РНБО дозволили позбавити впливу в Україні понад 500 «ворів у законі» і кримінальних авторитетів –. <https://mvs.gov.ua/uk/press-center/news/sankciyi-rnbo-dozvolili-pozbaviti-vplivu-v-ukrayini-ponad-500-zlodiyiv-u-zakoni-denis-monastirskii> (дата звернення – 14.12.2022).

4. Про затвердження Порядку надання Державній прикордонній службі та виконання нею доручень уповноважених державних органів щодо осіб, які перетинають державний кордон, та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України: постанова Кабінету Міністрів України від 17 квітня 2013 р. № 280. <https://qdpro.com.ua/uk/document/56293> (дата звернення – 14.12.2022).

References

1. Pohoretskyi M. A. Organized crime in Ukraine: development trends and countermeasures. Fight against organized crime and corruption (theory and practice). 2007. Vol. 16. P. 99–110. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/boz_2007_16_9 (date of application – 14.12.2022).

2. Strategy for combating organized crime: the order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated September 16, 2020 No. 1126. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1126-2020-%D1%80#Text>. (date of application – 14.12.2022).

3. D. Monastyrskiy. NSDC sanctions made it possible to remove more than 500 «thieves in law» and criminal authorities from influence in Ukraine – <https://mvs.gov.ua/uk/press-center/news/sankciyi-rnbo-dozvolili-pozbaviti-vplivu-v-ukrayini-ponad-500-zlodiyiv-u-zakonidennis-monastirskii> (date of application – 14.12.2022).

4. On the approval of the Procedure for providing the State Border Service and its execution of the mandates of authorized state bodies regarding persons crossing the state border, and recognizing as having lost the validity of certain resolutions of the Cabinet of Ministers of Ukraine: resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated April 17, 2013 No. 280 <https://qdpro.com.ua/uk/document/56293> (date of application – 14.12.2022).

Oleksandr SEMENYUK, doctor of legal sciences, Interdepartmental research Center for Combating Problems with organized crime at the National Security and Defense Council of Ukraine (Kyiv)

ORCID: 00000-0002-5096-1374

Concerning the need to implement the system of collection and use of biometric data of persons who represent the national security of Ukraine

Abstract. *The article examines new ways to search for and recognize persons who pose a threat to the national security of Ukraine, through the implementation of a system for collecting and using biometric data of such persons. It is noted that currently authorized state bodies report to the State Border Guard Service only such information about a person of certain operational interest that allows him to be identified only by a passport or other document certifying his identity. However, such control makes it impossible to identify a person in the event that he provides forged documents or documents that contain inaccurate information about him. This requires the introduction at the state level of a system of collecting and using biometric data of persons who pose a threat to the national security of Ukraine.*

Attention is drawn to the fact that law enforcement agencies of foreign countries have recently been actively using information and search systems for biometric identification of a person. Biometric identification is a means of identity verification; belongingness of the passport to its owner by recognizing and comparing biometric data (eye color, retina pattern, fingerprints, hand geometry, facial features, etc.) recorded by the carriers of these data with the owner's personal data. The article provides a list of physiological and behavioral characteristics of a person, on the basis of which systems of biometric authentication are built.

It is concluded that in order to ensure the procedure of identification of persons at checkpoints across the state border of Ukraine, it is necessary to introduce mechanisms for the collection and accumulation of information on the biological

characteristics of persons who pose a threat to the national security of Ukraine at the legislative level. In particular, it is necessary to determine the list of biological signs that will be collected, to establish the subjects of the security sector responsible for their collection, to introduce a procedure for accumulating this information, to determine the subject responsible for the formation and maintenance of this data bank, as well as to provide this information to interested state institutions and departments

Keywords: *organized crime, national security of Ukraine, biometric data, biometric data bases, criminalistic appearance.*

Стаття надійшла до редакції 1.11.2023 р.

© Олександр СЕМЕНЮК, 2023 р.